

ימי עיון בתנ"ך תשע"ט

תש"פ 195

זבולון ויששכר

ימי עיון בתנ"ך מנחם-אב תשע"ט

Michael Eisenberg

בראשית

א וַיִּקְרָא יַעֲקֹב, אֶל-בְּנָיו; וַיֹּאמֶר, הֲאֶסְפוּ וְאֶגִּידָה לָכֶם, אֵת אֲשֶׁר-יִקְרָא אֲתָכֶם, בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים. בְּהִקְבְּצוּ וְשָׁמְעוּ, בְּנֵי יַעֲקֹב; וְשָׁמְעוּ, אֶל-יִשְׂרָאֵל אֲבִיכֶם. ג רָאוּבֵן בְּכֹרֵי אֶתָּה, כַּחַי וְרָאשִׁית אוֹנִי--יִתֵּר שְׂאֵת, וַיִּתֵּר עַז. ד פָּחַז כַּמִּים אֶל-תּוֹתֵר, כִּי עָלִית מִשְׁכְּבֵי אֲבִיךָ; אֵז חִלְלֵת, יְצוּעֵי עֵלָה. ה שָׁמְעוּן וְלוֹי, אַחִים--כְּלֵי חֶמֶס, מִכְרִיתֵיהֶם. ו בְּסֹדֶם אֶל-תְּבֹא נַפְשִׁי, בְּקִהְלֶם אֶל-תַּחַד כְּבֹדִי; כִּי בְּאֶפֶס הִרְגוּ אִישׁ, וּבְרַצְנָם עָקְרוּ-שׁוֹר. ז אַרְוֵר אֶפֶס כִּי עַז, וְעִבְרָתָם כִּי קִשְׁתָּה; אֲחֻלְקָם בְּיַעֲקֹב, וְאֶפֶיֶצֶם בְּיִשְׂרָאֵל. ח הַיְהוּדָה, אֶתָּה יוֹדוּךְ אַחִיךָ--יִדְךָ, בְּעֶרְפֵךְ אֲבִיךָ; יִשְׁתַּחֲוּוּ לָךְ, בְּנֵי אֲבִיךָ. ט גֹּזֵר אֶרְוֵה יְהוּדָה, מִטָּרֵף בְּנֵי עָלִית; כָּרַע רַבֵּץ כְּאֶרְוֵה וּכְלָבִיא, מִי יִקְיָמֵנוּ. י לֹא-יִסוּר שִׁבְט מִיְהוּדָה, וּמְחַקֵּק מִבֵּין רִגְלָיו, עַד כִּי-יָבֵא שִׁילָה, וְלוֹ יִקְהֵת עַמִּים. יא אֶסְרֵי לְגִפְן עִירָה, וְלִשְׂרָקָה בְּנֵי אֶתְנָו; כָּפֶס בֵּינָן לְבָשׁוּ, וּבְדָם-עַנְבִּים סוּתָה. יב חֲכָלִילֵי עֵינַים, מִיָּו; וְלָבֵן-שֹׁנִים, מִחֵלֵב. יג זְבוּלוֹן, לְחוֹף יָמִים יִשְׁכֵן; וְהוּא לְחוֹף אֲנִית, וַיִּרְכָּתוּ עַל-צִידָן. יד יִשְׁשַׁכֵּר, חֲמֹר גָּרֶם--רַבֵּץ, בֵּין הַמִּשְׁפָּטִים. טו וַיִּרָא מְנַחֵה כִּי טוֹב, וְאֶת-הָאָרֶץ כִּי נַעֲמָה; וַיֵּט שִׁכְמוֹ לִסְבֵּל, וַיְהִי לְמֶס-עַבְדָּה.

רש"י

זבולון לחוף ימים ישכון, הרי זבולון קדם ליששכר שכן מייחסן יששכר זבולון, ולמה כן אלא שהיה זבולון עוסק בפרקמטיא ויששכר עוסק בתורה, וזבולון בא ומאכילו לפיכך קדמו, עליו אמר הכתוב 'עץ חיים היא למחזיקים בה', יששכר כונס וזבולון מביא באניות ומוכר ומביא לו כל צרכו, וכן משה אומר 'שמח זבולון בצאתך', למה - 'שיששכר באהליך' שלך הן שאת מסייעו לישב בהן" (בראשית רבה פרשה צט אות ט).

בראשית רבה פרשת ויצא (פרשה עב אות ה):

"מאתים ראשי סנהדראות היה יששכר מעמיד וכל אחיהם מסכימים הלכה על פיהם והוא משיב להם הלכה כהלכה למשה מסיני, וכל השבח הזה מנין היה לו ליששכר? משל זבולון שהיה עוסק בפרקמטיא שלו ומאכיל את יששכר שהיה בן תורה. הדא הוא דכתיב 'זבולון לחוף ימים ישכון'. וכשבא משה לברך את השבטים הקדים ברכת זבולון לברכת יששכר 'שמח זבולון בצאתך ויששכר באהליך', שמח זבולון בצאתך ממה שיששכר באהליך, ויש אומרים יש שחר באהלי זבולון".

אבות פרק יג משנה יז.

"אם אין קמח אין תורה".

שולתן ערוך יורה דעה סימן רמו סעיף א

"כל איש ישראל חייב בתלמוד תורה, בין עני בין עשיר, בין שלם בגופו בין בעל יסורים, בין בחור בין זקן גדול. אפילו עני המחזר על הפתחים, אפילו בעל אשה ובנים, חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה, שנאמר: 'והגית בו יומם ולילה'... ומי שאי אפשר לו לתלמוד, מפני שאינו יודע כלל לתלמוד או מפני הטרדות שיש לו, יספיק לאחרים הלומדים. הגה: ותחשב לו כאילו לומד בעצמו. ויכול אדם להתנות עם

חבירו שהוא יעסוק בתורה והוא ימציא לו פרנסה ויחלוק עמו השכר, אבל אם כבר עסק בתורה אינו יכול למכור לו חלקו בשביל ממון שיתנו לו"

רמב"ם, הלכות תלמוד תורה פרק ג הלכה י

"כל המשים על ליבו שיעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה, ויתפרנס מן הצדקה – הרי זה חילל את השם, וביזה את התורה, וכיבה מאור הדת, וגרם רעה לעצמו, ונטל חייו מן העולם הבא; לפי שאסור ליהנות בדברי תורה בעולם הזה.

אמרו חכמים, כל הנהנה מדברי תורה, נטל חייו מן העולם. ועוד ציוו ואמרו: לא תעשם עטרה להתגדל בהם, ולא קורדום לחפור בהם. ועוד ציוו ואמרו: אהוב את המלאכה, ושנא את הרבנות. וכל תורה שאין עימה מלאכה, סופה בטיילה; וסוף אדם זה, שיהא מלסטם את הבריות"

רמב"ם (אגרת לרבי יפת הדיין, באגרות הרמב"ם, מהדורת י' שילת, אגרת יא, עמ' רכט-רל)

"והרעה הגדולה שבאה עלי באחרונה, שהיא רעה מכל רעה שעברה עלי... והיא פטירת הצדיק זצ"ל שטבע בים הודו, ובידו ממון רב לי ולאחרים... והוא שהיה נושא ונותן בשוק ומרוויח ואני יושב לבטח"

חוף ימים וחוף אניות, ירכתו על צידון?

חזקוני:

שמח זבולן – מתרעם על חלקו היה כמו ששנו רבותינו זבולון עם חרף נפשו למות משום דנפתלי על מרומי שדה לפיכך אמר לו משה שמח זבולן – בחלקך ואל תתעצב אם נפל חלקך על הים כי אתה משתכר בו כמו שמפרש והולך.

יהושע יט, י-טז

"ויעל הגורל השלישי לבני זבולן למשפחתם ויהי גבול נחלתם עד שריד. ועלה גבולם לימה ומרעלה ופגע בדבשת ופגע אל הנחל אשר על פני יקנעם. ושב משריד קדמה מזרח השמש על גבול כסלת תבר ויצא אל הדברת ועלה יפיע. ומשם עבר קדמה מזרחה גתה חפר עתה קצין ויצא רמון המתאר הנעה. ונסב אתו הגבול מצפון חנתן והיו תצאתיו גי יפתח אל. וקטת ונהלל ושמרון וידאלה ובית לחם ערים שתיים עשרה וחצריהן. זאת נחלת בני זבולן למשפחותם הערים האלה וחצריהן"

יהושע יז, ח-י

"למנשה הייתה ארץ תפוח ותפוח אל גבול מנשה לבני אפרים. ויכר הגבול נחל קנה נגבה לנחל ערים האלה לאפרים בתוך ערי מנשה וגבול מנשה מצפון לנחל ויהי תצאתיו הימה. נגבה לאפרים וצפונה למנשה ויהי הים גבולו ובאשר יפגעון מצפון וביששכר ממזרח."

חלוקת ארץ ישראל
לנחלות השבטים

שופטים א, לא-לב.

אֲשֶׁר לֹא הוֹרִישׁ אֶת יֹשְׁבֵי עֵכוֹ וְאֶת יוֹשְׁבֵי צִדּוֹן... וַיֵּשֶׁב הָאֲשֵׁרִי בְּקֶרֶב הַכְּנַעֲנִי יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ כִּי לֹא הוֹרִישׁוּ.²

ברכות משה: דברים פרק ל"ג

וַיְחִי רְאוּבֵן, וְאֶל-יְמִית; וַיְהִי מְתִיב, מִסֵּפֶר. {ס} זֹאת לַיהוּדָה, וַיֹּאמֶר, שְׁמַע יְהוָה קוֹל יְהוּדָה, וְאֶל-עַמּוֹ תְּבִיאֵנּוּ; יְדִי רַב לּוֹ, וְעֵזֶר מִצְרִיּוֹ תִהְיֶה. {פ}

ח וְלֵלִי אָמַר, תִּמְיָךְ וְאוֹרֶיךָ לְאִישׁ חֲסִידְךָ, אֲשֶׁר נִסִּיתוּ בְּמִסָּה, תִּרְיַבְהוּ עַל-מִי מְרִיבָה. ט הָאֲמַר לְאֲבִי וְלֵאמֹר, לֹא רְאִיתִי, וְאֶת-אֲחִיו לֹא הִכִּיר, וְאֶת-בְּנָו לֹא יָדַע: כִּי שָׁמְרוּ אֲמַרְתֶּךָ, וּבְרִיתְךָ יִנְצְרוּ. י יִירוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לַיַּעֲקֹב, וְתוֹרַתְךָ לְיִשְׂרָאֵל; יְשִׁימוּ קְטוֹרֶה בְּאֶפְךָ, וְכִלְיִל עַל-מַזְבְּחֶךָ. יא בָּרַךְ יְהוָה חִילוֹ, וּפְעַל יְדִיו תִּרְצָה; מִחֵץ מִתְּנִים קָמְיוֹ וּמִשְׁנָאִיו, מִן-יְקוּמוּן. {ס} יב לְבַנְיָמִן אָמַר--יְדִיד יְהוָה, יִשְׁכֵּן לְבִטַח עֲלָיו; חֲפָף עֲלָיו כָּל-הַיּוֹם, וּבֵין כְּתָפָיו שָׁכַן. {ס}

² בתלמוד הבבלי (בבא בתרא קכב ע"א) נאמר שבחלוקת הארץ בגורל עלה לזבולון חלק עכו. עם זאת, התוספות שם (ד"ה זבולון עולה תחום עכו עולה [עמו]) העירו על פי הפסוק בשופטים: "לאו עכו ממש דעכו מחלק אשר דכתיב: ואשר לא הוריש יושבי עכו אלא כלומר תחום שבצד עכו".

יג וליוסף אמר, מברכת יהנה ארצו, ממגד שמים מטל, ומתהום רבצת תחת. יד וממגד, תבואת שמש; וממגד, גרש ירחים. טו ומראש, הררי-קדם; וממגד, גבעות עולם. טז וממגד, ארץ ומלאה, ורצון שכני, סנה; תבואתה לראש יוסף, ולקדקד נזיר אחיו. יז בכור שורו הדר לו, וקרני ראם קרניו--בהם עמים ינגח יחדו, אפסי-ארץ; והם רבבות אפרים, והם אלפי מנשה. {ס}

יח ולזבולן אמר, שמח זבולן בצאתך; ויששכר, באהליך. יט עמים, הר-יקראו--שם, יזבחו זבחי-צדק: כי שפע ימים יינקו, ושפני טמוני חול.

ברכות יעקב

יג זבולן, לחוף ימים ישכון; והוא לחוף אנית, וירכתו על-צידו.
 יד יששכר, חמר גרם-רבץ, בין המשפתיים. טו וירא מנחה כי טוב, ואת-הארץ כי נעמה; ויט שכמו לסבל, ויהי למס-עבד.

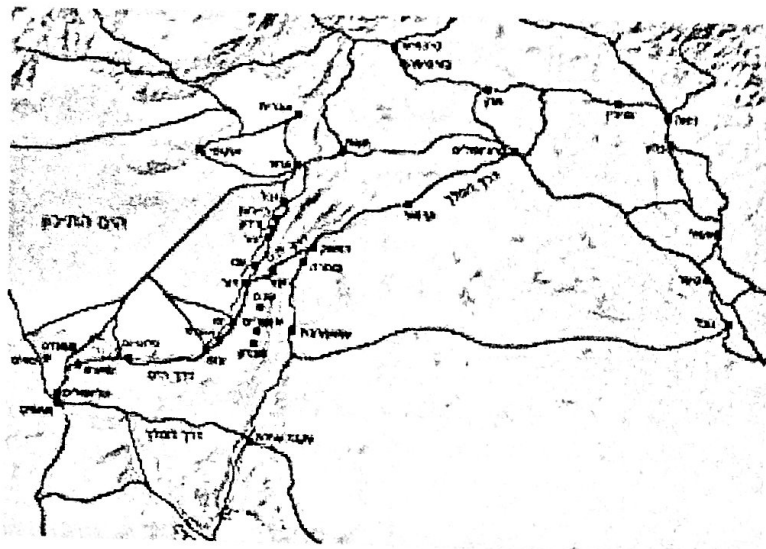
תרגום הירושלמי:

"יששכר שבטא תקיף ותחומיה יהיו ממצע ביני תרין תחומיא".

ובעברית: יששכר שבט חזק ונחלתו תהיה בין שני אזורים / רכסי הרים.

English Translation: Issachar is a strong tribe and its portion is in between two areas/mountain ranges.

דרך הים (סגול), דרך המלך (אדום), ודרכי מסחר עתיקות נוספות. 1300 לפנה"ס בערך Via Maris

מלבי"ם

ולזבולון אמר - ...שזבולון היה מסחרו לנסוע על הים ולבא בארצות הגוים עם סחורתו... ויששכר מסחרו לישב באהלים על שפת הים (כי מפני עלית המים וירידתם אי אפשר לבנות בתים על שפת הים) לקנות הסחורה שיביאו הגוים דרך הים, ולמכור צרכי עוברי ים...

"Entrepreneurs are people who imagine new possibilities, as our entrepreneur management group at Harvard has defined it. These are people who have dreams that go far beyond currently available resources. They imagine new possibilities that create new industries. They create things that don't exist before.

Those things they create have to be then driven out to scale and scope and those products and services have to be produced as efficiently as one can possibly produce them. That's where managers come in. They bring in discipline. They bring in habits of efficiency. They make sure that that original entrepreneurial idea can be widely disseminated and made available to society in the cheapest possible way across the world." Nitin Nohria, Harvard -

"if you ask Architect Frank Gehry, best known for building the Guggenheim Museum in Bilbao, Spain, and the Disney Concert Hall in Los Angeles, what really inspires his work, he may give you an unexpected answer: limitations and constraints." -- Forbes, "Creativity: How Constraints Drive Genius"

"How can Israel—with only 7.1 million people, (its population at the time of publication) no natural resources, enemies on every border, and in a constant state of war—produce more start-up companies than Japan, India, Korea, Canada, or the United Kingdom?" - *The Washington Post Book Review of "Start Up Nation" by Saul Singer and Dan Senor*

Optimism, Adventurism, Risk Taking Married To Management

שמח זבולון בצאתך ויששכר באהלך.

דברי הימים א יב, לג-

"ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל ראשיהם מאתיים³ וכל אחיהם על פיהם".

שירת דבורה שופטים פרק ה פסוק י"ח

"זבלון עם חרף נפשו למות",⁴

דברי הימים א יב, לד

לד מזבלון יוצאי צבא, ערכי מלחמה בכל-כלי מלחמה--חמשים אסף: ולעד, בלא-לב ולב.

³ בפסוקים שם מסופר שכל השבטים סיפקו עשרות אלפי חיילים, וכמובא לעיל זבולון סיפק את מספר החיילים הגבוה מכולם. יששכר, הניגוד המשלים, מספק רק מאתיים איש. הדבר מבטא את היותם מנהלים, כהמשך הפסוק: "וכל אחיהם על פיהם".
⁴ ביקורתה של דבורה על כך שבני יששכר לא השתתפו במלחמה כנגד יבין וסיסרא - "למה ישבת בין המשפתיים" (שופטים ה, 20) - היא: למה המשכת עסקים כרגיל. בדור שאחריה נדרש גזעון להילחם עם מדיינים שפלו לארץ מאזור מזרח, והוא קורא למלחמה למנשה, אשר, זבולון ונפתלי, ללא אזכור שבט יששכר (שופטים ו, 1), שכל הנראה היו בקיאים בחשבונות אבל לא היו מלומדי מלחמה.

Paul Wells of Nico Consulting sums it up such: "To me an Entrepreneur is the visionary that creates a vision and gets everyone to buy into that vision. They are the people that take us forward, dragging everyone else along for the ride. The really successful Entrepreneurs are those that bring in the really good managers to take their vision and turn it into deliverables."

"ירכתו"

שמות כו, כב-כג
"ולירכתו המשכן ימה תעשה, ששה קרשים. ושני קרשים תעשה למקצעת המשכן בירכתים."
"ויונה ירד אל ירכתי הספינה יונה א, ה

"וינתר יעקב לבדו ויאבק איש עמו עד עלות השחר. וירא כי לא יכל לו ויגע בכף ירכו ותקע כף ירך יעקב בהאבקו עמו. ויאמר שלחני כי עלה השחר ויאמר לא אשלחך כי אם ברכתני. ויאמר אליו מה שמך ויאמר יעקב. ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל. וישאל יעקב ויאמר הגידה נא שמך ויאמר למה זה תשאל לשמי ויברך אתו שם. ויקרא יעקב שם המקום פניאל כי ראיתי אלהים פנים אל פנים ותנצל נפשי. ויזרח לו השמש כאשר עבר את פנואל והוא צלע על ירכו. על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה אשר על כף הירך עד היום הזה כי נגע בכף ירך יעקב בגיד הנשה" (בראשית לב, כה-לג).

ישעיהו (כג, א-יד):
"משא צר הילילו אניות תרשיש כי שדד מבית מבוא מארץ כתים נגלה למו. דמו ישבוי אי סחר צידון עבר ים מלאוך. ובמים רבים זרע שחר קציר יאור תבואתה ותהי סחר גוים. בושי צידון כי אמר ים מעוז הים לאמר לא חלתי ולא ילדתי ולא גדלתי בחורים רוממתי בתולות. כאשר שמע למצרים יחילו כשמע צר. עברו תרשישה הילילו ישבוי אי. הזאת לכם עליזה מימי קדם קדמתה יבלויה רגליה מרחוק לגור. מי יעץ זאת על צר המעטירה אשר סחריה שרים כנעניה נכבדי ארץ. ה' צ-באות יעצה לחלל גאון כל צבי להקל כל נכבדי ארץ. עברי ארץ כיאר בת תרשיש אין מזח עוד. ידו נטה על הים הרגיז ממלכות ה' צנה אל כנען לשמד מעזניה. ויאמר לא תוסיפי עוד לעלוז המעשקה בתולות בת צידון כתים קומי עברי גם שם לא ינוח לך. הן ארץ נשדים זה העם לא היה אשור יסדה לציים הקימו בחוניו ערוו ארמנותיה שמה למפלה. הילילו אניות תרשיש כי שדד מעזנך".

"Travelling farther afield, the Phoenicians' innovations multiplied: better keels, sails, navigational knowledge, accounting systems, log-keeping. Trade, once more, was the flywheel of the innovation machine. To the south, steeped in their religious obsessions, the Israelite pastoralists looked on in puritan horror at the explosion of wealth thus created. Isaiah cheerily anticipates Yahweh's destruction of Tyre, the 'market of the nations', to humble her pride. Ezekiel vents his Schadenfreude when Tyre is attacked: 'When thy wares went forth out of the seas, thou filledst many peoples; Thou didst enrich the kings of the earth with thy merchandise and thy riches ... Thou art become a terror; and thou shalt never be any more.' --Matt Ridley, The Rational Optimist p. 112.

יח ולזבולן אמר, שמח זבולן בצאתך; ויששכר, באהליך. יט עמים, הר-יקראו--שם, יזבחו זבחי-צדק:
כי שפע ימים יינקו, ושפני טמוני חול.⁵

עזרא ג, ז

"ויתנו כסף לחצבים ולחרשים ומאכל ומשתה ושמן לצדנים ולצרים להביא עצי ארזים מן הלבנון אל ים
יפוא כרשיון כורש מלך פרס עליהם

נחמיה יג, טז

"והצרים ישבו בה מביאים דאג וכל מֶכֶר ומִכְרִים בַּשָּׁבֶת לְבְנֵי יְהוּדָה וּבִירוּשָׁלַם".⁶

Miscellaneous Legends

לאור מסורות של יהודי ג'רבה וכתרים, שפרופסור נחום סלושץ מביא בספרו "האי פליא" (דבר 1957),
שהם צאצאי שבט זבולון, נראה שהחשש התממש בחלקו, ולכל הפחות לא היה מופרך. הוא מביא
עשרות מנהגים של יהודי כרתים המורים על המסורת שלהם כצאצאיהם של שבט זבולון. על מסורת
יהודי ג'רבה כתב: "לפי חכמי התורה של ג'רבה, האי שהם יושבים בו אינו אלא גוש מאדמת ארץ
ישראל...". אחד מבניו של זבולון היה סרד. על סמך זה כתב בספרו נ"ר גנור "מי היו הפיניקים" (עמ'
219) כי יכול להיות שמשפחת הסרדי מבני זבולון התנחלה באי סרדיניה. כמו כן, בספר דברי הימים,
ברשימת היוחסין של השבטים כפי שהיא משתקפת בתחילת ימי הבית השני, לא נמצאת רשימת יחס
מעודכנת של שבט זבולון, מכאן לכאורה משמע שבני זבולון לא חזרו כלל לארץ ישראל לאחר הגלות
ואולי נשארו באיי הים התיכון (על פי ויקיפדיה בערך 'זבולון').

בספר הישר (בסוף ספר יהושע) מתואר: "ויקברו את ארונות מטות אבותיהם... איש בנחלת בניו... ואת
עצמות יששכר וזבולון קברו אותם בצידון בחלק אשר נפל לבניהם". ובסדר הדורות מביא בשם "גלילות
ארץ ישראל": "ועצמות יששכר וזבולון בצידון הוא צידון רבה בשפת ים הגדול, וחוף לעיר קבר זבולן בכיפה
ובית הכנסת שם". (ויקיפדיה) מבלי לעסוק בשאלת אמינותם ההיסטורית של הדברים, תיאורים אלו
מציפים את המתח של "שם מול כאן" המובנה בכינון יחסי מסחר משמעותיים עם ארצות אחרות.

⁵ זבחי הצדק עומדים בניגוד לתיאורו של ישעיהו (כג, טו-יח) שגם כשצור תחזור לגדולתה הפרקטיקה שלה בעסקים ובמסחר
תהיה מושחתת: "והיה ביום ההוא ונשכחת צר שבעים שנה כימי מלך אחד מקץ שבעים שנה יהיה לצר כשירת הזונה. קחי
כנור סבי עיר זונה נשכחה היטיבי נגן הרבי שיר למען תזכרי. והיה מקץ שבעים שנה יפקד ה' את צר ושבה לאתננה וזנתה את
כל ממלכות הארץ על פני האדמה. והיה סחרה ואתננה קדש לה' לא יאצר ולא יחסן כי לישבים לפני ה' יהיה סחרה לאכל
לשבעה ולמכסה עתיק" (ישעיהו כג, טו-יח).

⁶ המסופר בעזרא ונחמיה שהפיניקים מכרו חומרי גלם לבניית בית המקדש השני# ובעקבות כך התיישבו
בירושלים והפריעו לעם ישראל לשמור על קדושת השבת: